

דף שבועי

בס"ד

פרשת בשלח, תשפ"ו, מספר 1654

ויסעו ממרה ויבאו אילמה מיכאל קנובסקי

ליבה של פרשתנו: "ויסעו מפני החירות ויעברו בתוך הים המדברה וילכו דרך שלשת ימים במדבר אתם ויחנו במרה" (במ' לג:ח). לעומת זאת, באופן מפתיע, בקשר לאילם כתוב: "ויסעו ממרה ויבאו אילמה ובאילם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם" (במ' לג:ט).

מהי חשיבותה של החנייה באילם, שהתורה לא רק מספרת על החנייה שם פעמיים, אלא גם מדגישה בתיאורה את שתים עשרה עינות המים ואת שבעים התמרים, כאן בפרשתנו וגם בפרשת מסעי?

מספר מפרשים מתייחסים לשאלת תיאור הטבע בחנייה באילם. הרמב"ן אף שואל במפורש על התמרים: "אינו דבר גדול בהמצא במקום שבעים תמרים, כי בשפל מקומות ימצאו אלף תמרים ויותר מזה". רבי אברהם אבן עזרא, בתחילת פירושו על הפסוק: "ויבאו אילמה", מביא כמה תשובות לשאלה זו. האחת: שבעים התמרים היו לכל שבט ושבט או לכל איש ואיש. השנייה: ציטוט פירושו של רס"ג שבעים התמרים מייצגים שבעים מיני תמרים. ראב"ע דוחה את הפירושים האלו בטענה, שכאשר באו בני ישראל לאילם, היה זה כנראה בסוף חודש ניסן או בתחילת חודש אייר, ובתקופה זו אין תמרים על הדקלים, בין אם הם שבעים או שבעת אלפים דקלים. לפי פירושו של ראב"ע, הכתוב רצה להדגיש כאן את הניגוד שבין המים במרה, שהיו מרים, לבין המים באילם שהיו מתוקים ולכן גדלו שם תמרים.

מספר התמרים שגדלו שם לא נועד לציין ריבוי של תמרים, אלא את העובדה שהמים שם היו מתוקים. תירוצו של ראב"ע אינו מסביר למה התורה הייתה צריכה להדגיש זאת גם בפרשתנו ושוב בפרשת מסעי. וכן, לא בכל חנייה מודגש נושא המים, וכל עוד בני ישראל אינם מתלוננים על העדר מים, ניתן לשער שהיה להם מים, גם אם הכתוב לא מציין זאת במפורש.

רש"י מסביר את הייחודיות של תיאור המקום בדרך הרמז. הוא מביא בשם המכילתא, ששתים עשרה עינות המים הם כנגד שבטי ישראל, ושבעים התמרים הם כנגד שבעים הזקנים. הרמב"ן שואל על דברי רש"י:

ישנם שני סיפורים מרכזיים בפרשתנו; האחד, סוף סיפור יציאת מצרים, כולל קריעת ים סוף ושירת הים, והסיפור השני, פרשת המן. בין שני הסיפורים הללו ישנם כמה פסוקים המתארים שני מקומות ששם חנו בני ישראל לאחר קריעת ים סוף: מרה ואילם (שמ' טו:כב-כז):

ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים. ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם על פן קרא שמה מרה. וילנו העם על משה לאמר מה נשתה. ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסה. ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמת במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך. ויבאו אילמה ושם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים.

הרחבת סיפור החנייה במרה מובנת היטב ברובד הפשט. זו הפעם הראשונה שבני ישראל מקבלים חלק ממצוות התורה ("שם שם לו חק ומשפט", ומחלוקת בחז"ל מהם המצוות שקבלו) ויש כאן גם אזכור ראשון לשכר על קיום מצוות ("אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך..."). אולם, באשר לחנייה באילם, מדוע צריכה התורה להזכיר אותה כאן? רוב חניות בני ישראל אינן מוזכרות בדיוק בזמן שקרו, אלא רק בפרשת מסעי בצורה מרוכזת. בנוסף, רוב החניות מוזכרות רק בשמן, כגון דפקה, ריסה, חשמונה ועוד, ולעיתים, נוסף פרט קטן המזהה את המקום, כגון "ויסעו מספת ויחנו באתם אשר בקצה המדבר" (במ' לג:ו). ישנם מקומות שגם עבורם היינו מצפים שהכתוב יאריך בתיאורם, אבל, או שהם אינם מוזכרים כלל, כמו מעמד הר סיני, או שמוזכרים כבדרך אגב, כמו קריעת ים סוף שהיא לב

* ד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל והמחלקה לביוולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.

וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה הַמַּבְלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם
לְקַחְתָּנוּ לָמוֹת בְּמִדְבָּר מֵה זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ
לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם.

כשהגיעו למרה אחרי שלושה ימים ולא מצאו מקור
מים, התלוננו, ככתוב: "וַיֵּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מֵה
נִשְׁתָּה" (שם' טו:כד). כשבאו למדבר סין אחרי אילם,
התלוננו על היעדר אוכל: "וַיֵּלְנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בְּמִדְבָּר" (שם' טז:ב). ובמסע הבא,
כשהגיעו לרפידים, ושוב לא היה להם מים, הם
התלוננו (שם' יז:ג):

וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לָמִים וַיֵּלְנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ
לָמָּה זֶה הָעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת בְּנֵי
וְאֶת מִקְנִי בַצִּמָּא.

המקום היחיד בכל פרשתנו, שבו לא התלוננו בני
ישראל, היה באילם. אולי באמת לא היה להם על מה
להתלונן. אך אם נתבונן בפשט הכתוב, נראה שהיו
אמורים להתלונן. אומנם בעוד ימים ספורים יגיעו
למדבר סין, ושם יתלוננו כי נגמר האוכל, אבל נראה
שכשהגיעו לאילם, כמות המים לא הייתה כה גדולה, כי
גדלו שם רק שבעים תמרים. אלא, כשה' סיפק להם
מים במרה, הבינו שה' עימם ומשגיח עליהם גם
בפרטים הקטנים, כדברי רש"י הירש. לכן, כשהגיעו
לאילם לא התלוננו על כמות המים והאמינו בה'
ובמשה עבדו. אולי דווקא משום כך, החנייה באילם
מתוארת ביתר הרחבה גם כאן וגם בפרשת מסעי.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של
אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע
בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

"לא ידעתי מהו הזימון הזה אם במעשה הניסים נעשו
שם באותה שעה". לפי הבנתי, הרמב"ן תוהה על פירוש
רש"י ואומר, שהסמליות של מספר עינות המים כנגד
השבטים ומספר התמרים כנגד הזקנים אינה סיבה
מספקת להזכרתם גם כאן וגם בפרשת מסעי. אלא,
כנראה שבנוסף להימצאות עינות המים והתמרים,
נעשו שם ניסים, ועל זה הכתוב מרמז. הרמב"ן מביא
עוד מדרש שמוסיף נופך ניסי לחשיבות החנייה באילם:
אבל ראיתי במכילתא ר' אלעזר המודעי אמר
מיום שברא הקב"ה את עולמו ברא שם שתיים
עשרה מבעוין כנגד י"ב שבטי ישראל ושבעים
דקלים כנגד שבעים זקנים וספר הכתוב זה כי
חנו עליהם כל שבט על מבועו והזקנים ישבו
בצילם לשבח האל-עליהם שהכין להם כן בארץ
ציה.

הנצי"ב, הרב נפתלי צבי ברלין, שהיה ראש ישיבת
וולוז'ין, נותן הסבר שאכן מתאים לראש ישיבה. הוא
מפרש ששתי החניות, במרה ובאילם, הם אבטיפוס
לדרכם של לומדי התורה. בתחילה ניתנה התורה
במרה, במקום שבו היו המים מרים וכמותם
מצומצמת. כך גם תחילת דרכו של לומד התורה, שחיי
מרים וצריך להסתפק במועט (מסכת אבות ו, ד: "כך
היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה
תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה
עמל"). אבל לאחר שזכה והשיג את מעלת התורה, זוכה
הלומד להתפרנס ברווח ובדברים המרחיבים את
הדעת, כמו שנאמר במסכת עבודה זרה (יט ע"ב): "כל
העוסק בתורה נכסיו מצליחין". לכן, מייד אחרי שעסקו
בתורה במרה, הביא אותם ה' לאילם, שם היה להם
מים בשפע.

הרב שמשון רפאל (רש"ר) הירש מקשר בפירושו
על התורה את חניית בני ישראל במרה לכל סיפור
יציאת מצרים. וכך הוא כותב:

יציאת מצרים וקריעת ים סוף הראו לישראל
מעתה ועד עולם את קירבת ה' המיוחדת
ברגעים מיוחדים במינם. אולם רק במסעם דרך
המדבר, שבעצם התחיל רק עכשיו, צריכים היו
ללמוד שיש לבטוח בה' בכל התנאים, גם
לסיפוק צורכי יום יום. שגם צורכי האדם
היומיומיים והפעוטים אינם קטנים מכדי
השגחת ה'. שעין ה' על יראיו ועל כל אשר להם,
על כל נשימה ונשימה שבהם.

השגחת ה' אינה באה לידי ביטוי רק בניסים הגדולים
כמו עשרת המכות וקריעת ים סוף, אלא גם בצרכים
היומיומיים של כל אחד מאיתנו, כגון מים ומזון
שמרומזים בסיפור החנייה במרה ובאילם, וגם במרפא
לתחלואינו ("כִּי אֲנִי ה' רִפְאֵךְ" שם' טו:כו).

לדעתי, ישנו משהו שמייחד את חניית בני ישראל
באילם. מתחילת הפרשה, אנחנו מוצאים רצף ארוך של
תלונות מצד בני ישראל. כשחנו בצד המצרי של ים
סוף וראו את צבא מצרים רודף אחריהם, לא היה להם
מספיק ביטחון בה', והתלוננו, כמו שכתוב (שם' יד:א):